

Idealen kun je ook in stapjes najagen

De samenleving heeft behoefte aan positieve idealen. De angstige fixatie op risicovermijding en veiligheid moet doorbroken worden.

Tsjalling Swierstra en Ewelen Tonkens
 filosoof Universiteit Twente; hoogleraar burgerschap Universiteit van Amsterdam

Kunnen we nog wel omgaan met risico's? Een incident met ouders die hun kinderen ernstig geweld aandoen terwijl ze onder behandeling van Jeugdzorg zijn, en meteen worden bijna alle kinderen in risicosituaties preventief uit huis geplaatst. Een misstap van een tbs'er op proefverlof en meteen eisen politici het blokkeren van bijkans alle proefverloven. Angst, paniekvoetbal. Keiharde maatregelen, en symboolpolitiek alom.

Dat burgers angstig zijn geworden is begrijpelijk. De laatste decennia zijn we systematisch bang gemaakt, terwijl ons tegelijkertijd de boodschap is meegegeven dat alles onze eigen schuld is en dat we er alleen voor staan.

Een kwart eeuw lang heeft het neoliberalisme ons ingepeperd dat de burger op zichzelf moet vertrouwen, want de straat is niet te vertrouwen. Dat de markt superieur is; let wel: omdat iedereen elkaar daar wantrouwt en aldus dwingt efficiënt en goedkoop te werken. En dat de burger zijn eigen verantwoordelijkheid nu eens moet accepteren.

Met het neoliberalisme zijn grote idealen en verhalen verdacht geworden; het individu telde nog als enige. De enige resterende, bindende doelen waren negatieve doelen. Politiek gaat niet over wat we willen bereiken, maar over wat we willen vermijden.

Zo kon het gebeuren dat veiligheid vanaf het begin van de jaren negentig het belangrijkste doel werd, en angst de voornaamste muntsoort. Angst dat we de aarde opconsumeren en oorlogen gaan voeren om de laatste schaarse grondstoffen. Angst dat de opkomende – Aziatische – economieën ons voorbij streven. Angst voor vreemde dingen.

Mensen en instanties met idealen ontmoeten elkaar op Idealeindag, 10 oktober 2009. FOTO JORGEN CARIS, TROUW

Schulden kan niet meer, al helemaal niet bij de overheid. De overheid heeft in steeds meer opzichten de bal bij de burger gelegd. Die werd 's avonds dronken gewoerd met het nectar van de eigen keuzevrijheid, om 's ochtends wakker te worden met de kater van de eigen verantwoordelijkheid. Burgers moeten in toenemende mate hun eigen welzijn, gezondheid, zorg en sociale zekerheid kiezen en managen. De overheid was immers niet te vertrouwen.

De markt werd ondertussen de held in geprezen. En daarmee ook het wantrouwen. De burger werd zo vaak aangesproken als calculerende consument dat die zich inmiddels ook vaak zo gedraagt en dus ook niet meer te vertrouwen is.

Ook het vertrouwen in de wetenschap is aan ernstige erosie onderhevig, getuige de ophof rond rapporten

over de klimaatopwarming en de geringe opkomst bij de vaccinaties tegen baarmoederhalskanker en de Mexicaanse griep. Dit laatste is nauwelijks ook een gevolg van de schijnlijke manier waarop de farmaceutische industrie met wetenschappelijke onderzoeksresultaten omgaat.

Hoe deze angstige fixatie op risicovermijding en veiligheid te doorbreken? Ten eerste is een herstel van onderling vertrouwen nodig. Vertrouwen is niet alleen een gevoel, het is ook een daad van overgave, van je lot in de hand van anderen leggen.

De neoliberale wijsheid dat met ieders najagen van eigenbelang het algemene belang het beste wordt gediend, is aan revisie toe. Welke doelen kunnen we inderdaad via de logica van het eigenbelang organiseren, welke niet?

Ten tweede moet er meer afstand

zeker van kunnen zijn dat een aansprekbare instantie goed bereikbaar en zo nodig snel ter plekke is als er problemen zijn.

In een klimaat van gedeelde verantwoordelijkheid wordt het, ten derde, ook gemakkelijker om risico's te bespreken en tegen elkaar af te wegen, in plaats van slechts een risicovrij bestaan te beloven of te eisen. Er zullen altijd risico's blijven. Korte- en langetermijnrisico's staan vaak op gespannen voet.

Het risico dat een zedendelinquent te tbs'er op proefverlof in herhaling valt, is reëel. Maar met drastisch bepenken of afschaffen van proefverloven vergroot je het risico op reëctive. De bereidheid om tbs te ondergaan neemt erdoor af, terwijl ex-tbs'ers aanzienlijk minder reëctiveren dan ex-gevangenen.

Opgeveept door media en politiek tellen direct tastbare kortetermijnrisico's doorgaans zwaarder dan langetermijnrisico's, ook als de laatste ingrijpende zijn.

Ten vierde zijn positieve idealen nodig. Wat willen burgers bereiken, in het licht waarvan ze risico's zouden willen lopen? Met negatieve idealen zoals veiligheid blijft de blik beperkt tot risico's die veiligheid bedreigen.

De kunst is om grote idealen te koesteren maar deze na te jagen in kleine stapjes, blootgesteld aan permanente kritiek, in de geest van Karl Poppers' *piecemal engineering*.

Vrijheid, gelijkheid en solidariteit zijn, zeker op mondiale schaal, nog steeds verre van gerealiseerd en kunnen nog decennialang politieke programma's inspireren in het licht waarvan we risico's signaleren en afwegen.

Dit is een verkorte versie van de bijdrage van de auteurs aan de Dag van het Risico van 19 mei, georganiseerd door het ministerie van Binnenlandse zaken.